

खजुरा गाउँपालिकाको

लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण मूलप्रवाहिकरण रणनीतिक योजना

आ.ब. ०७८/०७९ देखि ०८२/०८३ सम्म

खजुरा गाउँपालिका

बाँके,नेपाल

बैजनाथ गाउँपालिका

Prepared by : Suresh Shahu
IT Officer

परिच्छेद १

पृष्ठभूमि

नेपाल एक बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक एवम् बहुसांस्कृतिक विशेषतायुक्त देश हो । प्रत्येक समुदाय, जातजातिहरूको समानुपातिक , सन्तुलित र न्यायसंगत प्रगति हुन सके मात्रै मुलुकमा दिगो शान्ति र उन्नति प्रत्याभूत हुन्छ ।

नेपालको संविधानको प्रस्तावनामा नै लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणलाई आत्मसात गरिएको छ भने यसलाई मौलिक हक र राज्यका निर्देशिक सिद्धान्तहरूमा पनि व्याख्या गरिएको छ । नेपाल सरकारको नीति, कार्यक्रम तथा बजेट वक्तव्यहरू र विभिन्न कानूनी दस्तावेजहरूमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका मुद्दाहरूलाई सम्बोधन गर्दै राष्ट्रिय प्राथमिकतामा राखिएको छ । यसै कार्यलाई कार्यान्वयन गर्न महिला तथा बञ्चितीमा परेको वर्गहरूलाई विकासको मूलप्रवाहमा ल्याई समावेशी विकास गर्न विभिन्न सरोकारवाला निकायहरूले विभिन्न प्रयास गर्दै आइरहेका छन् ।

संघियता पश्चात स्थानीय विकास आवश्यकता परिपूर्तिका लागी आवश्यक नीति, कानून, योजना र कार्यक्रम तर्जुमा स्थानीय तहले गर्ने तथा योजना निर्माणका विभिन्न चरणमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण एवम् मूलप्रवाहीकरणका प्रकृयाका लागी आवश्यक समन्वय कायम गराउनुका साथै सहकार्यका लागि प्रतिबद्धता व्यक्त भएका छन् । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा व्यवस्था भए अनुसार स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रका विकासका लागि आवधिक र वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा महिला र बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा पिछडिएको समुदायको विकासको लागि आयमूलक तथा सिपमूलक कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने व्यवस्था छ । सन् २०३० सम्ममा हासिल गर्ने प्रतिबद्धता जनाईएको दिगो विकासका लक्ष्यहरू तथा नेपालको पन्ध्रौ योजनामा समेत लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका विषयलाई महत्वपूर्ण स्थान दिईएको छ ।

समाजमा विद्यमान लैङ्गिक, जातीय असमानता, विभेदयुक्त व्यवहार र मान्यता, महिला हिंसा, महिला शोषण तथा उत्पीडन, गरिबी, आदि जस्ता विसंगतिहरूलाई निरुत्साहित गर्न नेपाल सरकारले विभिन्न ऐन, कानून, नीति तथा कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्दै आईरहेको छ साथै अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा समेत यसका लागी विभिन्न प्रतिबद्धताहरू व्यक्त गरेको छ । हाल स्थानीय स्तरमा समेत यस विषयमा भएका र आवश्यक पहलहरूको योजनाबद्ध कार्यान्वयन र सम्बद्ध सबै सरोकारवालाहरू(सरकार, गैर सरकारी क्षेत्र, निजी क्षेत्र तथा नागरिक समाज र दातृ निकाय लगायत सबै) को साभ्ता प्रयास मार्फत लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहिकरणलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउनका लागी खजुरा गाउँपालिकाले यो रणनीतिक योजनाको तर्जुमा गरेको छ ।

खजुरा गाउँपालिकाको परिचय

नेपाल संघिय पुर्न संरचना भएपछि सात प्रदेश मध्ये लुम्बिनी प्रदेशमा रहेका १२ जिल्लाहरु अर्न्तगत एक उपमहानगरपालिका, एक नगरपालिका र ६ गाउँपालिका रहेका छन् । बाँके जिल्लामा अवस्थित खजुरा एक व्यापारिक तथा औद्योगिक क्षेत्रमा प्रचलित ठाउँ हो खजुरा शहर को नामबाट परिचित भई २०७३ साल फाल्गुन २७ गतेको निर्णय अनुसार खजुरा गाउँपालिकाको रुपमा स्थापित भएको हो ।

यस गाउँपालिकामा साबिकको बागेश्वरी,सीतापुर,राधापुर,उढरापुर,सोनपुर, रनियापुर गाविसहरु मिलि १०१.९१ वर्ग कि.मि मा फैलिएको कृषि,पर्यटनको प्रचुल सम्भाएता भएको शैक्षिक विकासको क्षेत्रमा फडको मारेको यस खजुरा र नेपालकै प्रमुख कृषि नगदे बालीको रुपमा उब्जाउ गर्न सकिने कपास खेति र सो को लागि स्थापना भएको कपास विकास समिति रहेको छ लुम्बिनी, कर्णली र सुदुरपश्चिम प्रदेशका जनतालाई लक्षित गरि स्थापन भएको सुशील कोइराला प्रखर क्यान्सर अस्पताल खजुराको पहिचान हो । विभिन्न ठाउँबाट आएका विभिन्न जात जाती, भाषा भाषी रहेको धार्मिक विभिधता रहेको धार्मिक सैहिष्णुता रहेको यस गाउँपालिकाको पुर्वमा जानकि गाउँपालिका, पश्चिममा बर्दिया जिल्ला, उत्तरमा वैजनाथ गाउँपालिका र दक्षिणमा भारतको उत्तरप्रदेश सिमाना पर्दछ । पूर्व-पश्चिम जोड्ने राजमार्ग बागेश्वरीको विच भाग वाट गएको र गाउँपालिकाको कार्यालय वाट जिल्लको सदरमुकाम ७ कि.मी को दुरीमा रहेको छ ।

यस गाउँपालिकामा जम्मा वडा ८ वटा रहेको छ र यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल १०२ वर्ग किलोमिटर रहेको छ । खजुरा गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या ५०९६१ रहेको छ जस मध्य पुरुषको जनसंख्या २३५०४ र महिला जनसंख्या २७४५७ रहेको छ, यस गाउँपालिकाको मुख्य बजार खजुरा १ र खजुरा २ मानिन्छ, यस खजुरा गाउँपालिका क्षेत्रसंग सिमाना जोडिएका ठाउँहरु पूर्वमा- जानकी गाउपालिका, पश्चिममा- बर्दिया सिमाना, उत्तरमा- वैजनाथ गाउँपालिका, र दक्षिणमा (भारतको सिमाना रहेका छन ।

रणनीतिक योजना तयारीको उद्देश्य

- स्थानीय तहमा लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका क्षेत्रमा हालसम्म भएका प्रयासहरुलाई व्यवस्थित गर्ने ।
- लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका लागी लक्षित वर्ग तथा सरोकारवालाहरुको पहिचान गर्ने ।
- लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका क्षेत्रमा भएका मुख्य समस्या तथा चुनौतिहरुको पहिचान गरी समाधानका उपायहरुको खोजि गर्ने ।
- लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका क्षेत्रमा आगामी दिनका गर्नुपर्ने कार्यहरुको पहिचान गरी मूलप्रवाहिकरणका लागी आवश्यक रणनीतिहरुको तर्जुमा गर्ने ।

- लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण मूलप्रवाहिकरणका क्षेत्रमा स्थानीय तह भित्र हुने कार्यहरूमा एकरूपता कायम गर्ने ।
- लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण मूलप्रवाहिकरणका लागि साभा प्रयासको थालनी गर्ने ।

रणनीतिक योजना तुर्जमाको बिधि तथा प्रकृया

यस गाउँपालिकाको लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण मूलप्रवाहिकरण रणनीतिको तुर्जुमाका लागि स्थानीय तहका पदाधिकारीहरु संग प्रारम्भीक बैठक बसी योजना निर्माणको आवश्यकता तथा महत्व, योजना निर्माणका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूका विषयमा छलफल गरी रणनीतिक योजना निर्माणका लागि एक कार्यदल गठन गरीएको थियो । तत्पश्चात स्थानीय तहमा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण मूलप्रवाहिकरण सम्बन्धि आवश्यक दस्तावेज तथा तथ्याङ्क संकलन, अध्ययन र विश्लेषण गरी कार्यदल तथा पदाधिकारीहरु संगको छलफल पछि स्थानीय तहका पदाधिकारी, कर्मचारी तथा सम्बन्धित सरोकारवालाहरुलाई लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण मूलप्रवाहिकरणको महत्व, आवश्यकता तथा रणनीति निर्माण सम्बन्धि अभिमुखिकरण गरीएको थियो । यसै क्रममा लक्षित समुदायका समस्या, माग तथा आवश्यकता पहिचानका लागि लक्षित समुह छलफल तथा रणनीतिको परिकल्पन, लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीतिहरु निर्माणका लागि पालिका स्तरमा कार्यशालाको संचालन गरीएको थियो । स्थानीय तहमा लै.स.सा.स को अवस्था विश्लेषण गर्नका लागि विभिन्न व्यक्तिहरु संग अर्न्तवार्ता तथा छलफल समेत गरीएको थियो । तथ्याङ्क संकलन, अध्ययन र विश्लेषण, कार्यशाला, लक्षित समुह छलफल पश्चात रणनीतिको मस्यौदा तयारी गरी विभिन्न सरोकारवालाहरुसंग मस्यौदा माथि सुभाब तथा पृष्ठपोषण संकलन कार्य गरीएको थियो । प्राप्त सुभाब तथा पृष्ठपोषणहरुका आधारमा मस्यौदालाई अन्तिम रुप दिई स्थानीय तह संग मस्यौदा माथि छलफल गरी अन्तिम मस्यौदा कार्यपालिकामा छलफल तथा पारितका लागि पेश गरीएको थियो ।

रणनीतिक योजना तुर्जुमाका चरणहरु

रणनीतिक योजना निर्माणका आधारहरु

लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका सम्बन्धमा नेपालको संविधान, विभिन्न कानूनमा विद्यमान व्यवस्थाहरु तथा नेपालले राष्ट्रिय तथा अर्न्तराष्ट्रिय जगतमा गरेका विभिन्न प्रतिबद्धताहरु यस रणनीतिक योजनाको आधारका रूपमा रहेका छन् । यस रणनीतिक योजनाका विभिन्न आधारहरुलाई तपशिल बमोजिम उल्लेख गरिएको छ ।

क.सं.	आधार	विवरण
१	नेपालको संविधान	<ul style="list-style-type: none"> ❖ वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैंगिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समुपातिक समावेशी र सहभागीतामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प ❖ मौलिक हक अर्न्तगत<ul style="list-style-type: none"> ✓ धारा १६ मा सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने हक ✓ धारा १८ मा समानताको हक ✓ धारा २४ मा छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको हक ✓ धारा ३८ मा महिलाको हक ✓ धारा ३९ मा बालबालिकाको हक ✓ धारा ४० मा दलितको हक ✓ धारा ४२ मा सामाजिक न्याय, धारा ४३ सामाजिक सुरक्षाको हक ❖ राज्यका निर्देशक सिद्धान्तहरुमा लैंगिक समानता, समानुपातिक समावेशीकरण, सहभागीता र सामाजिक न्यायको माध्यमबाट राष्ट्रिय जीवनका सबै क्षेत्रमा न्यायपूर्ण व्यवस्था कायम गर्दै लोककल्याणकारी राज्यव्यवस्थाको स्थापना गर्ने उल्लेख भएको । ❖ राज्यका नीतीहरु ❖ स्थानीय सरकारले संविधान, संघ र प्रदेश कानून संग नबाभिने गरी आवश्यक कानून निर्माण गरी लागु गर्न सक्ने । ❖ अनुसूचि ८ स्थानीय तहको अधिकार सूचि
२	१५ औ योजना	<ul style="list-style-type: none"> ❖ सम्वृद्ध नेपाल सुखी नेपाली को दिगो सोच ❖ सामाजिक क्षेत्र अर्न्तगत लैंगिक समानता तथा महिला सशक्तिकरणका लागि लैंगिक समानतामूलक राष्ट्रको सोच ❖ लैंगिक सम्बन्धी क्षेत्रगत नीती, कानून तथा कार्यक्रम तर्जुम गर्ने रणनीति ❖ समावेशीकरण अर्न्तगत राज्यका सबै नागरीकको र अर्थपूर्ण सहभागीतामा समावेशी विकासको सोच तथा स्रोत साधनमा लक्षित वर्गको पहुँच बढाउने रणनीति

३	दिगो विकासका लक्ष्यहरु सन् २०१६ देखि २०३०	<ul style="list-style-type: none"> ❖ लक्ष्य ५ मा सन् २०३० सम्म लैगिंक समानता हासिल गर्ने र सबै महिला र किशोरीहरुको सशक्तिगकरण गर्ने लक्ष्य ❖ लक्ष्य १० असमानता न्यूनीकरण गर्ने (उमेर, लिङ्ग, अपाङ्गता, जातीयता, उत्पत्ति, धर्म वा आर्थिक वा अन्य हैसियत जेसुकै भए तापनि सबैका लागि सामाजिक तथा राजनीतिक समावेशितालाई प्रवर्द्धन गरी त्यसलाई सशक्त पार्ने)
४	स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४	<ul style="list-style-type: none"> गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम कर्तव्य र अधिकार(परिच्छेद ३, दफा ११) ❖ स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख सङ्कलन ❖ स्थानीय स्तरका विकास आयोजना तथा परियोजना व्यवस्थापन ❖ जेष्ठ नागरीक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्तहरुको व्यवस्थापन दफा १२ वडा समितिको काम कर्तव्य अधिकार ❖ सहभागीता मूलक योजना तर्जुमा प्रणली अनुसार बस्ती वा टोल स्तरमा योजना तर्जुमा । ❖ विकास कार्य
५	राष्ट्रिय लैगिंक समानता नीती २०७७	<ul style="list-style-type: none"> ❖ लैगिंक समानतायुक्त राष्ट्रको सोच ❖ महिलाको आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक रुपमा सशक्तिकरण सहित कानूनी तथा ब्यवहारिक रुपमा महिला, पुरुष, लैगिंक तथा यौनिक अल्पसंख्यक बीच समानता स्थापित गर्ने लक्ष्य ।
६	स्थानीय तहका नीति, कार्यक्रम तथा योजनाहरु	<ul style="list-style-type: none"> ❖ वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, योजना ❖ अन्य विभिन्न नीतिहरु
७	विभिन्न अन्तराष्ट्रिय घोषणा तथा प्रतिबद्धताहरु	<ul style="list-style-type: none"> ❖ मानव अधिकार सम्बन्धि विश्व घोषणा पत्र १९४८ ❖ महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद अन्य गर्ने अभिसन्धि १९७९ ❖ बाल अधिकार महासन्धि १९८९ ❖ अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको अधिकार सम्बन्धि महासन्धि २००६ ❖ सबै प्रकारका जातीय भेदभाव अन्त्य गर्ने अन्तराष्ट्रिय महासन्धि १९६५

परीभाषा तथा मुख्य शब्दावलीहरु

क) “स्थानीय तह” भन्नाले खजुरा गाउँपालिकालाई सम्भन्नु पर्दछ ।

ख) “गाउँपालिका” भन्नाले खजुरा गाउँपालिकालाई सम्भन्नु पर्दछ ।

ग) “लै.स.सा.स” भन्नाले लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणलाई सम्भन्नु पर्दछ ।

घ) “पदाधिकारी” भन्नाले खजुरा गाउँपालिकाका निर्वाचित तथा मनोनित जनप्रतिनिधिहरूलाई सम्झनु पर्दछ ।

ङ) “रणनीतिक योजना” भन्नाले खजुरा गाउँपालिकाको लैंगिक समानता तथा समाजिक समावेशिकरण मूलप्रवाहिकरण रणनीतिक योजना सम्झनु पर्दछ ।

च) “कार्यक्रम” भन्नाले निश्चित उद्देश्य प्राप्तिका लागि तयार गरिएको आयोजनाहरूको संयोजित रूप सम्झनु पर्दछ ।

छ) “योजना” भन्नाले समग्र विकास निर्माण सम्बन्धी कार्यको लागि तयार गरिएको स्थानीय तहको आवधिक विकास योजना, वार्षिक विकास योजना, एकिकृत शहरी विकास योजना, जिल्ला सडक गुरुयोजना र विषयगत गुरुयोजना, रणनीति योजना आदि सम्झनु पर्छ ।

ज) “सामाजिक समावेशिकरण” भन्नाले अवसर तथा स्रोत साधन उपभोग गर्नबाट वञ्चित भई जोखिममा परेका र स्तरयुक्त आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक जीवनयापन गर्नबाट वञ्चित भई गरिवी तथा सामाजिक रूपमा वञ्चितकरणमा परेका समूहहरूलाई विकास निर्माण र कार्यसम्पादनका प्रकृत्यामा सहभागी गराई उपलब्ध अवसर, श्रोत, साधन तथा आधारभूत अधिकार उपयोग गर्ने कुराको सुनिश्चिततालाई सम्झनु पर्दछ ।

झ) “विकास साभेदार” भन्नाले कानून बमोजिम स्थानीय तहमा आर्थिक, सामाजिक लगायत विकासका लागी नगद, जिन्सी एवम् प्रविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने द्विपक्षीय एवम् बहुपक्षीय दातृ निकाय, संयुक्त राष्ट्रसंघीय निकायहरू तथा अन्तरतष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था सम्झनु पर्छ ।

ञ) “उपभोक्ता समिति” भन्नाले आयोजनाबाट प्रत्यक्ष लाभ पाउने व्यक्तिहरूको समूहले कुनै आयोजना निर्माण, सञ्चालन, व्यवस्थापन र मर्मत सम्भार गर्नको लागि आफूहरू मध्येबाट निश्चित प्रक्रिया बमोजिम गठन गरेको समिति सम्झनु पर्छ ।

ट) “सामुदायिक संस्था” भन्नाले जनचेतना सम्बन्धी तालिम, अभिमुखिकरण, सिप विकास, बचत, कर्जा परिचालन, समावेशी विकास र सशक्तिकरण गर्ने उद्देश्यले निश्चित प्रक्रिया अवलम्बन गरी प्रचलित कानून बमोजिम स्थापना भएका संस्था तथा स्थानीय तहमा सूचीकृत भएका समुदायमा आधारित संस्था सम्झनु पर्छ ।

ठ) “गैरसरकारी संस्था” भन्नाले प्रचलीत कानून बमोजिम स्थापना भएका स्थानीय तहको सभाबाट आफ्नो कार्यक्रम स्वीकृत गराई स्थानीय तहसंग समन्वय राखी कार्य सञ्चालन गर्ने गैरनाफामूलक संस्था सम्झनु पर्दछ ।

ड) “बञ्चित समुह” भन्नाले परम्परागत रूपमा लामो समय देखि जातिय, आर्थिक,लैङ्गिक, अपाङ्गता, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक एवम् भौगोलिक कारणले गर्दा पछि परेका महिला, दलित, आदिवाशी,

जनजाती, मधेसी, मुस्लिम, अपाङ्ग, जेष्ठ नागरीक एवम् दुर्गक क्षेत्रमा बसोवास गर्ने जनता सम्भन्नु पर्दछ ।

ढ) “अल्पसंख्यक” भन्नाले संघीय कानून बमोजिम निर्धारित प्रतिशत भन्दा कम जनसंख्या रहेका जातीय, भाषिक र धार्मिक समूह सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले आफ्नै जातीय, धार्मिक र भाषिक विशिष्टता भएको, त्यसलाई बचाई राख्ने आकांक्षा रहेका, विभेद र उत्पीडन भोगेका समूह समेतलाई जनाउँछ ।

ण) “सीमान्तीकृत” भन्नाले राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक रूपले पछाडि पारिएका, विभेद र उत्पीडन तथा भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट वञ्चित रहेका संघीय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिमा रहेका समुदाय सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले अतिसीमान्तीकृत र लोपोन्मुख समुदाय समेतलाई जनाउँछ ।

त) “लैङ्गिक समता” भन्नाले अवसर र न्यायबाट वञ्चित महिला वा पुरुषलाई थप अवसर दिएर समतामूलक स्थितिको निर्माण गर्न गरिने विशेष प्रयासलाई सम्भन्नु पर्छ ।

थ) “लैङ्गिक समानता” भन्नाले महिला र पुरुषबीच सबै क्षेत्र र तहमा समान अवसर र समान लाभ हासिल गर्ने अवस्थालाई सम्भन्नु पर्छ ।

द) “लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण” भन्नाले महिला तथा पुरुष र विभिन्न सामाजिक समूहहरू बीचको असमान शक्ति सम्बन्धहरूलाई पुनः सन्तुलित गर्न तथा हरेक प्रकारका सामाजिक पहिचान भएका व्यक्तिहरूका लागि समान अधिकार, अवसर एवं सम्मान सुनिश्चित गर्नका लागि आवश्यक कदम चाल्नुपर्ने विषयलाई सम्भन्नु पर्छ ।

प) “सामाजिक समावेशीकरण” भन्नाले अवसर तथा श्रोत साधन उपभोग गर्नबाट वञ्चित भई जोखिममा परेका र स्तरयुक्त आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक जीवनयापन गर्नबाट वञ्चित भई गरिबी तथा सामाजिक रूपमा वञ्चितीकरणमा परेका समूहहरूलाई निर्णय प्रकृत्यामा सहभागी गराई उपलब्ध अवसर, श्रोत, साधन, सेवा तथा आधारभूत अधिकार उपभोग गर्ने कुराको सुनिश्चिततालाई सम्भन्नु पर्छ ।

फ) “लक्षित समूह” भन्नाले आर्थिक रूपमा विपन्न वर्गका महिला एवम् बालबालिका तथा आर्थिक र सामाजिक रूपमा पिछडिएका वर्गहरू (सबै जातजातिका विपन्न वर्गहरू, ज्येष्ठ नागरिक, दलित, आदिवासी, जनजाति, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, मधेसी, मुस्लिम तथा पिछडावर्ग एवम् नेपाल सरकारले लक्षित समूह भनी तोकेका वर्ग एवम् समुदाय सम्भन्नु पर्छ ।

ब) “खण्डीकृत तथ्याङ्क” भन्नाले महिला तथा पुरुष जातीय अल्पसंख्यक समुह, अपाङ्गता भएका एवं एच.आई.भि.संक्रमित व्यक्ति तथा अन्य सीमान्तकरण परेका समूहहरूको तहगत तथ्याङ्कलाई सम्भन्नु पर्दछ ।

परिच्छेद २

गाउँपालिकामा लै.स.सा.सको अवस्था

यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या ४८,६०४ मध्ये ७६.७२ प्रतिशत जनसंख्या आदिवासी (मुसलमान, मगर, कामी, यादव, थारु, धोवी) आदि रहेका छन् । जसमा सबैभन्दा बढी मुसलमान जातिको संख्या १२,०९० (२४.८७ प्रतिशत) रहेको पाइन्छ। मुख्यतः कृषि पेशामा संलग्न यी समुदायमा साक्षरता प्रतिशत तुलनात्मक रूपमा न्यून रहेको छ। यी समुदायद्वारा गाउँपालिकाको मौलिक संस्कृतिलाई जिवन्त राख्न सहयोग पुऱ्याएको देखिएतापनि यो समुदाय सामाजिक, राजनैतिक र आर्थिक विकासको दृष्टिकोणले पछाडि परेको देखिन्छ। गाउँपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन क्षमता विकास, शसक्तिकरण जस्ता विशेष कार्यहरूको पहल गर्नु पर्ने देखिन्छ।

जात जातिको हिसावले खजुरा गाउँपालिकामा ठूलो समुदायको रूपमा रहेका उत्पीडितहरूले ठूलो हिस्सा ओगटेको छ। सामाजिक विभेदका रूपमा छुवाछुत जस्तो अमानवीय भेदभाव भोगिरहेको यो समुदायले राजनितिक, आर्थिक र सामाजिक क्षेत्रमा समेत उपेक्षाको सिकार हुनु परेको छ। यस समुदायका आधारभूत तहमा अध्ययन गर्ने छात्र छात्राहरूको संख्या समेत तुलनात्मक रूपमा कम रहेको छ। परम्परागत शिल्पको धनी यो समुदायले आफ्नो सिपलाई आर्थिक विपन्नता र सामाजिक उपेक्षाका कारण पनि अधि बढाउन नसकेको पाइन्छ। निजामती सेवा र गैर सरकारी सेवामा पनि यो समुदायको उपस्थिति अत्यन्तै न्यून छ। त्यसै गरी राजनितिक क्षेत्रमा २०४६ साल यता यो समुदायले आफ्ना सामुदायिक संगठनहरू समेत निर्माण गरेको पाइन्छ। राजनितिक नेतृत्वमा भने सिमित व्यक्तिहरूमात्र यस समुदायको प्रतिनिधित्व गरिरहेका छन्। यस समुदायका अधिकांश व्यक्तिहरू अदक्ष र अर्धदक्ष जनशक्ति कै रूपमा ज्याला, मजदुरी गरेर जीवनयापन गरिरहेको पाइन्छ। खजुरा गाउँपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन विशेष अभियानको नै थालनी गर्नुपर्ने अवस्था देखिन्छ।

गाउँपालिकाले उपभोक्ता समिति, वडा भेला, सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परीक्षण जस्ता विभिन्न संरचना तथा कार्यक्रमहरूमा लक्षित वर्गको सहभागीता अनिवार्य गरेको छ। गाउँपालिकामा नेपाल सरकारको नियम बमोजिम हरेक वडा तथा कार्यपालिकामा विभिन्न वर्ग तथा लिंगका जनप्रतिनिधिहरूको प्रतिनिधित्व रहेको छ। गाउँपालिकाले वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र वार्षिक बजेट मार्फत लै.स.सा.सका लागी लक्षित समुहलाई विशेष ध्यानमा राखि कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्दै आईरहेको छ। गाउँपालिका तथा अन्य विभिन्न संघ संस्थाको पहलमा गाउँपालिका बाल विवाह मूक्त घोषणा भएको छ। गाउँपालिकामा आमा समुह, बालक्लब, युवा क्लब जस्ता समुदाय स्तरका संरचनाहरू लै.स.सा.सका सवालमा क्रियाशिल भै कार्य गरिरहेका छन्।

लक्षित समुह

यस गाउँपालिकामा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका क्षेत्रमा महिला, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, दलित, अर्थिक रुपमा विपन्न घरपरिवार लगायत मूलप्रवाहिकरण गर्नमा कठिनाई भईरहेको छ । यस सन्दर्भमा यस रणनीतिक योजनाका लक्षित बर्ग तथा समुदाय तपशिल बमोजिम औल्याईएको छ ।

- महिला तथा बालिका (विशेष गरि एकल महिला, मुस्लिम समुदायका महिला तथा बालिका, दलित तथा विपन्न परिवारका महिला तथा बालिकाहरु)
- अपाङ्गता भएका ब्यक्ति
- दलित घरपरिवार
- आर्थिक रुपमा विपन्न परिवार
- लक्षित समुदायको प्रतिनिधित्व गर्ने जनप्रतिनिधि
- सडक बालबालिका
- जेष्ठ नागरिक
- लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक

सरोकारवालाहरु

लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सबैको साभ्का सरोकारको बिषय हो । लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूल प्रवाहिकरणका लागी नेपालको संविधान, विभिन्न कानुनमा गरिएका ब्यवस्था तथा नेपालले राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा गरेका विभिन्न प्रतिबद्धताहरु हासिल गर्नु सबैको दायित्व हो र यसका लागी सबैको साभ्का प्रयासको समेत आवश्यकता रहेको छ ।

यस स्थानीय तहमा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहिकरण रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका लागी निम्नानुसारका सरोकारवालाहरु तथा प्रदान गर्ने सेवाको नक्साङ्कन गरिएको छ ।

सरोकारवाला निकाय	प्रदान गर्ने सेवा, जिम्मेवारिहरु
गाउँपालिका	<ul style="list-style-type: none"> ● लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहिकरणका लागी आवश्यक कानुन, नीति, कार्यविधि तथा निर्देशिकाको तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने । ● आवश्यक कार्यक्रमहरुको तर्जुमा, स्रोत ब्यवस्थापन र कार्यान्वयन गर्ने । ● आवश्यक संरचनाको निर्माण गर्ने । ● लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका लागी आवश्यक जनशक्तिको बिकास गर्ने ।

	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय स्तरमा खण्डीकृत तथाङ्क व्यवस्थापन गर्ने । ● अल्पसंख्यक तथा पछाडि पारिएका समुदायको सशक्तिकरण तथा उत्थानका लागि विशेष कार्यक्रम तथा अभियान संचालन गर्ने । ● न्यायीक समिति मार्फत लैगिंक हिंसा, बाल विवाह, जातीय विभेद जस्ता विभिन्न घटनाहरूको निदान गर्ने । ● पूर्वाधार विकासमा लैगिंक मैत्री, अपाङ्गमैत्री संरचनाहरूको विकास गर्ने गर्न लगाउने । ● स्थानीय तहलाई लैगिंक मैत्री र समावेशी बनाउनका लागि आवश्यक कार्यहरू गर्ने ।
वडा कार्यालयहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● वडा स्तरमा लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका लागि आवश्यक कार्यक्रमको तर्जुमा र कार्यान्वयन । ● वडामा विभिन्न अभियानको संचालन गर्ने तथा सेवा प्रवाहमा पिछडिएको क्षेत्र, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक लगायतलाई प्राथमिकता दिने । ● सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमलाई व्यवस्थित गर्ने । ● वडालाई लैगिंक मैत्री र समावेशी बनाउनका लागि आवश्यक कार्यहरू गर्ने ।
स्वास्थ्य चौकीहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● पछाडि पारिएका समुदाय, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति लगायतका लागि आधारभूत स्वास्थ्य सेवा, बालबालिकाहरूका लागि खोप, गर्भवती तथा सुत्केरी स्याहार लगायतका कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने । ● स्वास्थ्य क्षेत्रका समस्याहरूको पहिचान र निदानका लागि आवश्यक पहल गर्ने । ● किशोर किशोरी मैत्री स्वास्थ्य सेवा संचालन गर्ने । ● पछाडि पारिएका समुदायका बालबालिका, महिलाहरूको पोषण सुधारका लागि आवश्यक कार्यहरू गर्ने ।
प्रहरि चौकी	<ul style="list-style-type: none"> ● समुदाय प्रहरी साभेदारि मार्फत समुदायमा कानुनी सचेतना फैलाउने । ● सामाजिक अपराधको रोकथाम गर्ने । ● विभिन्न कुरिति, कुसंस्कृति तथा हानिकारक अभ्यासहरू विरुद्ध कार्य गर्ने ।
आमा समुह, बालक्लब तथा युवा क्लबहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● विभिन्न कुरिति, कुसंस्कृति तथा हानिकारक अभ्यासहरू विरुद्ध सचेतना फैलाउने ।

	<ul style="list-style-type: none"> ● सरकारका विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा सहभागी हुने तथा समुदाय परिचालन गर्ने । ● सरकारका विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमहरूको प्रचार प्रसार तथा निगरानी गर्ने । ● सामाजिक अपराधको सम्बन्धित निकायमा जानकारी गराउने । ● विभिन्न हिंसा पिडितहरूको राहत, पुर्नस्थापनाका लागि आवश्यक समन्वय गर्ने ।
गैरसरकारी संस्था तथा विकास साभेदारहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● समुदाय सचेतीकरणका लागि आवश्यक कार्यक्रमहरूको तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने । ● महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका तथा पछाडि पारिएका समुदायको क्षमता विकास, सिप विकास तथा सशक्तिकरणका लागि कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने । ● स्थानीय तहका मापदण्ड, निर्देशिका तथा नीतिहरूको कार्यान्वयनमा साभेदारि गर्ने । ● समुदाय परिचालनमा सहयोग गर्ने । ● सामाजिक विकासका आवश्यक पुर्वाधार विकासमा सहकार्य गर्ने ।
प्रदेश प्रशिक्षण प्रतिष्ठान तथा प्रदेश मन्त्रालयहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय तहको क्षमता विकास गर्न मद्दत गर्ने । ● स्थानीय तहले लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका लागि तर्जुमा गरेका कार्यक्रम तथा अभियानहरूको कार्यान्वयनमा सहयोग तथा साभेदारि गर्ने । ● लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण मूलप्रवाहिकरणका लागि स्थानीय तहको नीति, रणनीति, संरचना लगायत निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्न मार्गदर्शन तथा सहयोग गर्ने । ● अन्य आवश्यक सहयोग गर्ने ।
संघिय मन्त्रालय, विभाग तथा आयोगहरू	<ul style="list-style-type: none"> ● लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका लागि विभिन्न नमुना नीति, कार्यविधिको तर्जुमा गर्ने । ● लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण मूलप्रवाहिकरणका लागि राष्ट्रिय अभियानको संचालन गर्ने । ● स्थानीय तहले लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका लागि तर्जुमा गरेका कार्यक्रम तथा अभियानहरूको कार्यान्वयनमा सहयोग तथा साभेदारि गर्ने । ● अन्य आवश्यक सहयोग गर्ने ।
नागरिक समाज	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय तहका नीति, रणनीति, योजनाको अध्ययन तथा पृष्ठपोषण दिने तथा कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने । ● सामाजिक बिभेद, कुसंस्कार, बिरुद्ध आवाज बुलन्द गर्ने ।

	<ul style="list-style-type: none"> ● लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका लागी स्थानीय तहलाई सृजनात्मक सल्लाह सुभाब दिने । ● समुदायको सचेतिकरण र सशक्तिकरणका कार्यहरु गर्ने ।
सञ्चार माध्यमहरु	<ul style="list-style-type: none"> ● समुदायमा सचेतना अभिवृद्धि गर्ने । ● समाजमा भएका राम्रा कामको प्रचार प्रसार तथा समस्याहरु उजागर गर्ने । ● सामाजिक विभेद, कुसंस्कार बिरुद्ध आवाज बुलन्द गर्ने ।

स्थानीय तहको सबल पक्ष, सुधार गर्नेपर्ने पक्ष, अवसर तथा चुनौतीहरू

सबल पक्ष	सुधार गर्नुपर्ने पक्ष	अवसरहरू	चुनौतीहरू
<p>☺ स्रोतको उपलब्धता रहेको</p> <p>☺ समुदायमा सक्रिय जनशक्तिको उपलब्धता रहेको</p> <p>☺ प्रभावकारी संस्थागत सम्यन्त्रको विकास भएको ।</p> <p>☺ सेवा प्रवाहमा लक्षित बर्गलाई प्राथमिकता दिइने गरेको ।</p> <p>☺ लक्षित बर्गका लागि स्रोतको विनियोजन हुने गरेको ।</p> <p>☺ क्षमता विकासका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरूको संचालन ।</p> <p>☺ लै.स.सा.स परीक्षण बार्षिक रुपमा हुने गरेको ।</p> <p>☺ विभिन्न समिति तथा सम्यन्त्रहरूमा लक्षित समुदायको सहभागीता सुनिश्चित गरिएको ।</p> <p>☺ विभिन्न समुदायको प्रतिनिधित्व गर्ने जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरू रहेको ।</p>	<p>☹ लै.स.सा.सको क्षेत्रमा नेतृत्व बर्ग थप संबेदनशिल हुनुपर्ने ।</p> <p>☹ लै.स.सा.सका क्षेत्रमा पर्याप्त बजेट विनियोजन गरिनुपर्ने ।</p> <p>☹ लक्षित बर्ग तथा समुदायको क्षमता विकास तथा सशक्तिकरण सम्बन्धि कार्यक्रमहरूलाई थप प्राथमिकतामा राखि प्रभावकारी रुपमा संचालन गर्नुपर्ने ।</p> <p>☹ लक्षित बर्गको आर्थिक सशक्तिकरण तथा सिप विकासका कार्यक्रमहरू पर्याप्त रुपमा संचालन गर्नुपर्ने ।</p> <p>☹ विभिन्न संरचनाहरूमा लक्षित समुदायको सक्रिय सहभागीता बढाउनु पर्ने ।</p> <p>☹ लै.स.सा.सका लागि दिर्घकालिन नीति अवलम्बन गर्नुपर्ने ।</p> <p>☹ लै.स.सा.सका क्षेत्रमा कार्य गर्ने मानव स्रोत बढाउनु पर्ने ।</p>	<p>☺ भौगोलिक सुगमता</p> <p>☺ विभिन्न संघ संस्थाहरू सक्रिय रुपमा कार्यरत रहेको</p> <p>☺ सहकार्य र समन्वयका लागि विभिन्न निकायहरू रहेको ।</p> <p>☺ नेपालको संबिधान, विभिन्न नीति,प्रतिबद्धता, कानुनहरूमा लै.स.सा.सलाई समेटिएको ।</p> <p>☺ विभिन्न संबैधानिक आयोगहरू गठन भै कार्य गरिरहेको ।</p> <p>☺ स्थानीय तहले आफै आवश्यक कानून, नीति तथा कार्यविधिहरूको तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्न सक्ने ।</p>	<p>☹ समुदायमा लै.स.सा.स सम्बन्धि सकारात्मक धारणाको अभाव</p> <p>☹ समाजमा अभैपनि विभिन्न परम्परागत हानिकारक अभ्यासहरू विद्यमान रहेको ।</p>

मुख्य सवाल, समस्या तथा कारणहरू

प्रा.क.	मुख्य सवालहरू तथा समस्याहरू	कारणहरू	कैफियत
१	लै.स.सा.सको क्षेत्रमा बुझाई तथा सचेतना अभाव	गरिब तथा बिपन्न परिवार, महिला, जेष्ठ नागरीक शिक्षाको पहुँचबाट टाढा रहनु	
२	लैगिक तथा जातिय बिभेद(शिक्षा, स्वास्थ्य, सहभागीता, निर्णय प्रकृया, सेवा तथा अवसरको उपयोग)	परम्परागत सोचको निरन्तरता, कानुनी सचेतनाको अभाव	
३	लक्षित समुदाय अवसर तथा अधिकार प्रति अनविज्ञ रहनु तथा प्राथमिकतामा नपर्नु ।		
४	लैगिक संबेदनशिल नीतिको अभाव	बाध्यकारी ब्यवस्था नहुनु नीति निर्माण तहमा लै.स.सा.स प्राथमिकतामा नपर्नु	
५	लक्षित समुदायमैत्री पूर्वाधार अभाव	पुराना पुर्वाधारहरू महिला, अपाङ्गमैत्री निर्माण नभएका	
६	लक्षित समुदाय तथा वर्गको आर्थिक तथा सामाजिक कृयाकलापमा न्यून सहभागीता तथा सिपको कमी	सिप तथा क्षमताको अभाव, परम्परागत सोच	
७	बाल विवाह तथा दाईजो प्रथा	परम्परागत सोच, अशिक्षा, गरिबि	
८	हानिकार परम्परागत अभ्यासहरूको निरन्तरता	परम्परागत सोच, अशिक्षा, गरिबि	

रणनीतिका लक्षित कार्यक्षेत्रहरू

❖ क्षमता बिकास तथा सशक्तिकरण

यस स्थानीय तहमा रहेका लक्षित समुदायको क्षमता, सिप बिकास मार्फत आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा सशक्तिकरण गरी विभिन्न सामुदायिक कृयाकलाप तथा संरचनाहरूमा सक्रियता पुर्वक सहभागी हुने वातावरणको सृजना ।

❖ सचेतना अभिवृद्धि

सामाजिक सचेतना अभिवृद्धिको माध्यमबाट समाजमा रहेको विभिन्न हानिकारक अभ्यास, प्रथा, परम्पराको बिस्थापन गरि सकारात्मक र सम्मानजन ब्यवहारको निर्माण ।

❖ संयन्त्र, संरचना तथा नीतिगत आधार निर्माण

लैगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण मूल प्रवाहिकरण लाई ब्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउनका लागी आवश्यक संयन्त्र, संरचना, पद्धती तथा विधिको निर्माण ।

❖ सेवा प्रवाह

लक्षित समुदायका लागी सरल, सहज र प्रभावकारी सेवा प्रवाहको ब्यवस्थापन ।

❖ सहभागीताको सुनिश्चितता

लक्षित समुदाय संग सम्बन्धित बिषयका विभिन्न संरचना, समिति तथा कार्यक्रमहरु तथा अन्य सामाजिक जीवनमा लक्षित समुदायको अर्थपुर्ण सहभागीता सुनिश्चित गर्ने ।

❖ आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति

विभिन्न आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिबाट बन्चित समुदायका लागी विशेष ब्यवस्था ।

रणनीतिक योजनाको समयावधि

यस लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण रणनीतिको अवधि ५ वर्ष(आ.व. ०७८।०७९ देखि ०८२।०८३ सम्म)को रहने छ ।

परिकल्पना

लैंगिक समानता युक्त समावेशी खजुरा गाउँपालिका

ध्येय

सबै तहका सरकार र निकायहरूको साभेदारि र समुदायको सहभागीताका माध्यमबाट लैंगिकमैत्री र समावेशी गाउँपालिकाको निर्माण गर्ने ।

लक्ष्य

समाजमा पछाडि परेका जातजाती, लिंग, बर्ग तथा समुदायको शसक्तिकरण गर्दै आर्थिक, सामाजिक तथा राजीतिक क्षेत्रमा अर्थपुर्ण सहभागीता बृद्धि भई लैंगिक समानता एवं सामाजिक रुपमा समावेशी गाउँपालिकाको निर्माण हुने छ ।

उद्देश्यहरू

- ❖ आर्थिक तथा सामाजिक रुपले पछाडि पारिएका समुदायको सशक्तिकरण गर्ने ।
- ❖ लक्षित समुदायको सेवा तथा अवसरहरूमा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने ।
- ❖ लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका लागी आवश्यक संम्यन्त्र, बिधि तथा पद्धतीको बिकास गर्ने ।
- ❖ आर्थिक, सामाजिक तथा राजनीतिक क्षेत्रमा लक्षित समुदायको सक्रिय तथा अर्थपुर्ण सहभागीता अभिवृद्धि गर्ने ।
- ❖ लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका बिषयमा लक्षित समुदाय तथा सम्बन्धित सबै सरोकारवालाहरूको क्षमता बिकास गर्ने ।

रणनीतिक योजनाको आवश्यकता

लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका क्षेत्रमा देखिएका बिभिन्न समस्याहरूको समाधान तथा चुतौतीको सामना गर्न तथा नेपालको संबिधानले प्रदान गरेको अधिकार तथा जिम्मेवारीहरूको कार्यान्वयन, नागरिकको आधारभूत तथा मौलिकहरूको प्रत्याभूति गराउन, लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका लागी राज्यले अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय स्तरमा ब्यक्त गरेका प्रतिबद्धता तथा यस सम्बन्धि निर्मित कानुन तथा नीतिहरूको ब्यवस्थित कार्यान्वयनका लागी लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका क्षेत्रमा एकतृत र ब्यवस्थित प्रयास गर्नका लागी यस रणनीतिक योजनाको आवश्यकता रहेको छ ।

रणनीतिक योजनाका मूल्य मान्यता तथा सिद्धान्तहरू

❖ आधारभूत मानव अधिकार

यस रणनीतिक योजनाले पहिचान, सम्मान, सहभागीता, अवसर र स्रोतमा पहुँच जस्ता विभिन्न आधारभूत मानव अधिकारको प्रत्याभूतिका लागि कार्य गर्ने छ ।

❖ समता र समानता

योजनाको कार्यान्वयनका क्रममा समान अवस्थामा रहेका व्यक्ति तथा समुदायका लागि समान व्यवहार र फरक अवस्थामा रहेकाहरूका लागि फरक व्यवहार गरि समताको माध्यमबाट समानता हासिल गरिने छ ।

❖ सामाजिक न्याय

समाजमा रहेका सबै वर्गको अवसरमा समान पहुँचको सुनिश्चितताका लागि सामाजिक न्यायको सिद्धान्तका आधारमा कार्य गरिने छ ।

❖ अविभेद

स्थानीय तहबाट प्रदान गरिने कुनैपनि सेवा, अवसरमा कुनै पनि समुदाय, वर्ग तथा व्यक्तिहरूलाई कुनै प्रकारको विभेद गरिने छैन ।

❖ सकारात्मक विभेद

समाजमा रहेका विपन्न, असाहाय तथा अन्य लक्षित वर्गलाई मूल प्रवाहिकरणमा ल्याउनका लागि विशेष व्यवस्था गरिने छ ।

❖ समन्वय, सहकार्य र साभेदारी

योजनाको कार्यान्वयनका लागि विभिन्न तहका सरकार, गैरसरकारी संस्था, विकास साभेदार, स्थानीय समुदाय तथा अन्य सरोकारवालाहरू संगको समन्वय, सहकार्य तथा साभेदारिमा कार्य गरिने छ ।

❖ समयअनुकूलता

यो रणनीतिक योजना गतिशिल दस्तावेज हो । यस दस्तावेजको पुनरावलोकन र समायानुकूल परिमार्जन गर्दै कार्यान्वयन गरिने छ ।

रणनीतिहरू

१. स्थानीय स्तरका विभिन्न संरचनाहरू(आमा समुह, बाल क्लब, युवा क्लब) को सक्रियता अभिवृद्धि गरि सामुदायमा लै.स.सा.सको सचेतना फैलाउने ।

२. आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा विपन्न समुदाय तथा अन्य लक्षित वर्गको सशक्तिकरण, सिप विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

३. लक्षित वर्ग तथा समुदायका लागि विशेष नीति तथा कार्यक्रमको माध्यमबाट स्थानीय तहका सेवा तथा अवसरमा पहुँच बढाउँदै योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा सहभागीता प्रबर्द्धन गर्ने ।

४. लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका लागी पालिका तथा वडा तहमा आवश्यक संरचनाको निर्माण तथा ब्यवस्थापन गर्ने ।

५. लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण मूलप्रवाहिकरणका लागी विभिन्न सरोकारवालाहरु संग सहकार्य र साभेदारिमा कार्य गर्ने ।

रणनीतिक योजना कार्यान्वयन कार्ययोजना

रणनीतिक उद्देश्य	प्रमुख क्रियाकलाप	समायावधि(वर्ष)					लक्षित समुह	जिम्मेवारी
		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाचौ		
१. स्थानीय स्तरका विभिन्न संरचनाहरु(आमा समुह, बाल क्लब, युवा क्लब) को सक्रियता अभिवृद्धि गरि सामुदायमा लै.स.सा.सको सचेतना फैलाउने ।	आमा समुह, बालक्लब, किशोरी समुह जस्ता संरचनाहरुको गठन, पुर्नगठन	✓	✓				समुदायका महिला, बालबालिका तथा युवा	महिला तथा बालबालिका शाखा, शिक्षा, युवा तथा खेलकुद विकास शाखा
	आमा समुह, बालक्लब, किशोरी समुहहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम			✓	✓		समुदायका महिला	महिला तथा बालबालिका शाखा
	आमा समुह, बालक्लब, किशोरी समुहहरु मार्फत सचेतना मुलक कार्यक्रम संचालन			✓	✓	✓	समुदायका महिला	महिला तथा बालबालिका शाखा, गैरसरकारी संस्था
	स्थानीय स्तरमा रहेका विभिन्न संरचनाहरुका पदाधिकारीहरुको क्षमता विकास तालिम संचालन		✓	✓	✓		समुदायका विभिन्न संरचना तथा समितिका पदाधिकारीहरु	महिला तथा बालबालिका शाखा, अन्य सबै शाखा, गैरसरकारी संस्था
	समुदायमा रहेका जातीय, लैगिक तथा अन्य विभेदका विरुद्ध सचेतना मुलक कार्यक्रम तथा अभियान संचालन गर्ने ।		✓	✓	✓		गरिब तथा विपन्न परीवार,दलित परिवार, एकल महिला तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु	वडा कार्यालय, गैरसरकारी संस्था, महिला तथा बालबालिका शाखा तथा अन्य सरोकारवालहरु
२. आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा विपन्न समुदाय तथा अन्य	लक्षित समुदायको सशक्तिकरणका तथा क्षमता विकासका लागी		✓	✓			दलित,जनजाती, महिला, विपन्न परिवार, बालबालिका, अपाङ्गता	सामाजिक विकास समिति, वडा कार्यालयहरु, महिला

लक्षित वर्गको सशक्तिकरण, सिप विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	आवश्यक तालिम, अभिमुखिकरण संचालन गर्ने						भएका व्यक्ति	तथा बालबालिका शाखा
	लक्षित समुदायका वडा तथा पालिका तहका सञ्जाल गठन			✓			दलित,जनजाती, महिला, विपन्न परिवार, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति	सामाजिक विकास समिति, वडा कार्यालयहरु, महिला तथा बालबालिका शाखा
	गरिब तथा विपन्न घरपरीवार पहिचान		✓	✓			गरिब तथा विपन्न घरपरीवार	वडा कार्यालय, रोजगार प्रबर्द्धन शाखा
	गरिब तथा विपन्न परिवार, एकल महिला तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका लागी सिप मूलक तालिम संचालन			✓	✓	✓	गरिब तथा विपन्न परिवार, एकल महिला तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु	महिला तथा बालबालिका शाखा, रोजगार प्रबर्द्धन शाखा, लघुउद्यम विकास शाखा
	तालिम पश्चात व्यवसाय संचालन तथा आय आर्जन सहयोग गरि व्यवसाय स्थापनामा सहजिकरण			✓	✓	✓	गरिब तथा विपन्न परिवार, एकल महिला तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु	महिला तथा बालबालिका शाखा, लघुउद्यम विकास शाखा
३. लक्षित वर्ग तथा समुदायका लागी विशेष नीति तथा कार्यक्रमको माध्यमबाट स्थानीय तहका सेवा तथा अवसरमा पहुँच बढाउँदै योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा सहभागीता प्रबर्द्धन गर्ने ।	निर्माण भएका नीतिहरुको लै.स.सा.सका दृष्टिले पुनरावलोकन गरि लक्षित समुदायको सहभागीता, सेवा तथा अवसरमा पहुँच सुनिश्चितता हुनेगरि आवश्यक संशोधन गर्ने		✓	✓	✓		गरिब तथा विपन्न परिवार, एकल महिला तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु	महिला तथा बालबालिका शाखा

	आवश्यक मापदण्ड, निर्देशिकाको तर्जुमा गर्ने		✓	✓	✓		गरिब तथा बिपन्न परिवार, एकल महिला तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु	कार्यपालिका
	बिभिन्न घुम्ति शिविर संचालन		✓	✓	✓	✓	गरिब तथा बिपन्न परिवार, एकल महिला तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु	सम्पूर्ण शाखा तथा वडा कार्यालयहरु
	सेवा लिन आउने लक्षित वर्गलाई प्रोत्साहन गर्ने परिपाटिको विकास गर्ने	✓	✓	✓	✓	✓	गरिब तथा बिपन्न परिवार, एकल महिला तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु	सम्पूर्ण शाखा तथा वडा कार्यालयहरु
	स्थानीय तहको योजना तर्जुमा प्रकृया सम्बन्धि अभिमुखिकरण कार्यक्रम		✓	✓			गरिब तथा बिपन्न परिवार, एकल महिला तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु	वडा कार्यालय
	लक्षित समुदायको आवश्यकताका आधारमा विभिन्न विषेश कार्यक्रम तथा अभियानको संचालन		✓	✓	✓		गरिब तथा बिपन्न परिवार, एकल महिला तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु	वडा कार्यालय, सबै सरोकारवालाहरु
४. लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका लागी पालिका तथा वडा तहमा आवश्यक संरचनाको निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्ने ।	सम्पर्क शाखा तथा सम्पर्क व्यक्ति तोक्ने	✓						कार्यपालिका
	पालिका स्तरको लै.स.सा.स कार्यान्वयन समिति गठन	✓					गरिब तथा बिपन्न परिवार, एकल महिला तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु	कार्यपालिका
	वडा तहको लै.स.सा.स	✓					गरिब तथा बिपन्न	महिला तथा

	समिति गठन						परीवार, एकल महिला तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु	बालबालिका शाखा, वडा कार्यालय
	समितिहरुको क्षमता बिकासका लागि तालिम तथा अभिमुखिकरण संचालन		✓	✓			समितिका पदाधिकारीहरु	महिला तथा बालबालिका शाखा
	सुरक्षित तथा लैंगिकमैत्री कार्यवातावरण निर्माणका लागि आवश्यक आचारसंहिता निर्माण गर्ने			✓			कर्मचारी तथा पदाधिकारीहरु	कार्यपालिका
५. लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण मूलप्रवाहिकरणका लागि विभिन्न सरोकारवालाहरु संग सहकार्य र साभेदारिमा कार्य गर्ने ।	लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका क्षेत्रमा कार्य गर्ने संघ संस्था तथा निकायहरुको सुचिकरण तथा नक्साङ्कन गर्ने	✓					सम्बन्धित सरोकारवालाहरु	महिला तथा बालबालिका शाखा
	लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरणका क्षेत्रमा कार्यरत संघ संस्थाहरुको सञ्जाल तथा संरचना निर्माण गर्ने		✓					महिला तथा बालबालिका शाखा
	स्थानीय तहका कर्मचारी, पदाधिकारी तथा अन्य		✓	✓	✓		कर्मचारी तथा लक्षित समुदायबाट निर्वाचित पदाधिकारीहरु	मानव संसाधन विकास शाखा

	सरोकारवालहरुको क्षमता विकासका लागि आवश्यक तालिम, अभिमुखिकरण कार्यक्रम संचालन गर्ने							
	सम्पर्क शाखाबाट सम्पर्क समन्वय गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓		महिला तथा बालबालिका शाखा
	साभा कार्यक्रम तथा योजना निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्ने परिपाटिको विकास गर्ने		✓	✓	✓	✓		महिला तथा बालबालिका शाखा

रणनीतिको कार्यान्वयनका लागी आवश्यक संरचना

यस रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयन स्थानीय तहको स्थाई संस्थागत संरचना तथा शाखाहरुबाट हुने छ । योजनाको कार्यान्वयनका लागी स्थानीय तहको महिला तथा बालबालिका शाखा सम्पर्क शाखा र सो शाखाको प्रमुख सम्पर्क व्यक्तिको रुपमा रहि कार्य गर्ने छ । यस योजनाको कार्यान्वयनमा सहजिकरण, समन्वय तथा मार्ग निर्देशन लैगिंक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण समितिले गर्ने छ । जसमा देहायका पदाधिकारीहरु रहने छन् ।

१. गाउँपालिका अध्यक्ष संयोजक

२. उपाध्यक्ष सदस्य

३. प्रशासकीय अधिकृत सदस्य

४. कार्यपालिका सदस्य मध्येबाट कम्तिमा १ जना महिला सहित ३ जना सदस्य

५. लक्षित वर्गको क्षेत्रमा कार्य गर्ने व्यक्ति वा संस्था मध्येबाट कार्यपालिकाले मनोनित गरेका

कम्तिमा १ जना महिला सहित २ जना सदस्य

६. गाउँपालिकाको महिला तथा बालबालिका शाखा प्रमुख सदस्य सचिव

समितिको काम कर्तव्य र अधिकार

१) स्थानीय तह भित्रका महिला, बालबालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, मधेशी, मुस्लिम, अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदायको नियमित रुपमा खण्डीकृत तथ्याङ्क संकलन, विश्लेषण तथा अद्यावधिक गर्ने प्रबन्ध मिलाउने ।

२) लैगिक आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदायको समग्र स्थितिको अध्ययन गरी सो सम्बन्धमा गर्नुपर्ने नीतिगत, कानूनी र संस्थागत सुधारका विषयमा कार्यपालिका तथा सभा समक्ष सिफारिस गर्ने ।

३) संघ तथा प्रदेश सरकार बाट निर्माण भएका रणनीति, योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने, गराउने ।

४) लैगिक, आर्थिक, भौगोलिक, समाजिक, तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदायको हक हितको संरक्षण र सम्बर्द्धन तथा त्यस्तो समुदायको सशक्तीकरणका लागि स्थानीय नीति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा गरी कार्यान्वयनका लागि कार्यपालिका तथा सभा समक्ष सिफारिस गर्ने ।

५) यस रणनीतिसँग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा योजना कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने तथा आवश्यक सुझाव दिने र कार्यक्रम कार्यान्वयनको समीक्षा, अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने ।

६) नियमित रूपमा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण गर्ने ।

७) रणनीतिको ब्यवहारिक र प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सम्पूर्ण शाखा तथा संम्यन्त्रको प्रभावकारी भूमिकाको सुनिश्चित गर्ने ।

८) रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक स्रोत व्यवस्थापनका लागि कार्यपालिका र सभा समक्ष सिफारीस गर्ने ।

९) लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरूको विश्लेषण र समाधानका उपायहरूको खोजि गर्ने ।

१०) रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनका लागि विभिन्न तह, निकाय तथा सरोकारवालाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्ने ।

११) रणनीतिक योजनाको बेला बेलामा समीक्षा तथा परीमार्जन गर्ने ।

१२) नियमित बैठक संचालन तथा अन्य आवश्यक कार्यहरू गर्ने ।

वडास्तरीय समिति :

स्थानीय तहको प्रत्येक वडामा यस रणनीतिसँग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा योजना कार्यान्वयनमा सहयोग गर्न एक वडा स्तरीय समिति गठन गरिनेछ । जसमा देहाय बमोजिका पदाधिकारीहरू रहने छन :

१. सम्बन्धित वडाको वडा अध्यक्ष वा वडा सदस्य मध्येबाट अध्यक्षले तोकेको व्यक्ति : संयोजक

२. सम्बन्धित वडाका वडा सदस्यहरू : सदस्य

३. सम्बन्धित वडा समितिले लक्षित वर्गको क्षेत्रमा कार्य गर्ने व्यक्ति वा संस्थाबाट मनोनित गरेका वढीमा २ (एक जना महिला सहित) जना सदस्यहरू : सदस्य

४. सम्बन्धित वडाको वडा सचिव : सदस्य सचिव

वडा स्तरीय समितिको काम कर्तव्य अधिकार

१. वडा भित्रको महिला, बालबालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपांड्गता, आदिवासी जनजाति, मधेशी, मुस्लिम, अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदाय खण्डीकृत तथाङ्क संकलन तथा अद्यावधिक गर्ने ।

२. वडाभित्र योजना छनौट पकृयामा महिला, बालबालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, मधेशी, मुस्लिम, अल्पसंख्यक समुदायको सहभागिता अनिवार्य गर्ने ।

३. वडा भित्रको महिला, बालबालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदिवासी जनजाति, मधेशी, मुस्लिम, अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएको समुदायको हक हितको संरक्षण र सम्बर्द्धन तथा त्यस्तो समुदायको सशक्तीकरणकाको लागि कार्यक्रम बनाई गाउँपालिकामा पेश गर्ने ।

४. यस रणनीतिसँग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा योजना कार्यान्वयनमा सहयोग गर्न क्षमता अभिवृद्धिको क्षेत्र पत्ता लगाउने र उनीहरूको कार्यक्रमलाई लैससास मैत्री बनाउन सहजीकरण गर्ने ।

५. नियमित बैठक संचालन तथा रणनीतिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि आवश्यक अन्य कार्यहरू गर्ने ।

रणनीतिक योजना कार्यान्वयनका लागि स्रोत परिचालन

यस रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक आर्थिक, मानवीय, भौतिक स्रोतको व्यवस्थापन तथा परिचालन तथा पर्यावरणीय अनुकुलन तयार पार्नु स्थानीय तहको दायित्व हुने छ । रणनीतिक योजनाका कृयाकलाप तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि यस स्थानीय तहमा कार्यरत विभिन्न संघ संस्था संग समेत साभेदारि गरि स्रोतको परिचालन गरिने छ । योजनाको कार्यान्वयनका लागि अपुग स्रोतको व्यवस्थापनका लागि प्रदेश तथा संघिय तहमा समन्वय गरिने छ । योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक मानविय स्रोतको व्यवस्थापनका लागि विभिन्न संघ संस्था तथा निकाय संग साभेदारि गरिने छ ।

रणनीतिक योजना कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

यस रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनको स्थानीय तहद्वारा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिने छ । गाउँपालिकाको लै.स.सा.स. समिति, कार्यपालिका, वडा समिति लगायत अन्य विभिन्न निकाय बाट योजना कार्यान्वयनको समय समयमा अनुगमन गरिने छ । योजना कार्यान्वयनको २ वर्ष पुरा भै सके पश्चात समिक्षा तथा मध्यवर्ती मूल्याङ्कन गरि योजना कार्यान्वयनको अवस्था पत्ता लगाई आवश्यक पुनरावलोकन समेत गरिने छ । रणनीतिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना तपशिल बमोजिम रहेको छ ।

अनुगमन मूल्याङ्कन	अनुगमन मूल्याङ्कन गर्ने निकाय	अवधि,समय(वर्ष)					कैफियत
		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाचौँ	
नियमित अनुगमन	गाउँपालिकाका सम्बन्धित शाखा, वडा कार्यालय	✓	✓	✓	✓	✓	

अर्धवार्षिक	लै.स.सा.स समिति,कार्यपालिका	✓	✓	✓	✓	✓	
वार्षिक समिक्षा	लै.स.सा.स समिति,कार्यपालिका	✓	✓	✓	✓	✓	
मध्यवर्ती मूल्याङ्कन तथा समिक्षा	लै.स.सा.स समिति,कार्यपालिका			✓			
विविध	अन्य विभिन्न सरोकारवाला तथा सहयोगी निकाय		✓	✓	✓	✓	
अन्तिम मूल्याङ्कन तथा समिक्षा						✓	

संभावित जोखिम न्यूनिकरणका उपायहरु

यस रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयनका क्रममा आउन सक्ने संभावित जोखिम तथा उक्त जोखिमको न्यूनिकरणका उपायहरु तपशिल बमोजिम रहेका छन् ।

क्र.सं.	संभावित जोखिम	न्यूनिकरणका उपायहरु	जिम्मेवार निकाय
१.	निर्वाचन पश्चात नव निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुको प्राथमिकतामा नपर्न सक्ने जोखिम	योजना कार्यान्वयन तथा सहजिकरणका लागी कर्मचारी सहितको संरचनाको निर्माण, शाखालाई जिम्मेवारि	कार्यपालिका
२	योजना कार्यान्वयनमा वडा तहको सक्रियता न्यून हुन सक्ने	योजनाको कार्यान्वयनका लागी वडा तहमा समेत संरचना निर्माण गर्ने	लै.स.सा.स. समिति, महिला तथा बालबालिका शाखा
३.	योजनाको कार्यान्वयनका लागी अन्य सरोकारवाला निकायहरु बिच समन्वय अभाव हुन सक्ने	सम्पर्क शाखा तथा व्यक्तिको ब्यवस्था गरी जिम्मेवारी दिने	कार्यपालिका